

FIGUR 1. Gletsjer, i Inglefield Bugt.

Arktiske vidder – De mange facetter af geosocialitet

AF KIRSTEN HASTRUP

De arktiske vidder henviser til et fabelagtigt landskab af umålelig storhed og ubegribelige ismasser, der ved nærmere eftersyn viser sig som en aktiv livskraft. Isen både former og omformer landskabet og skaber eller ødelægger muligheden for andre former for liv i processen – herunder livet for de mennesker, som lever med isen. Den er selv et levende stof og en aktør i historien. Forskningens skønhed i det arktiske landskab hænger snævert sammen med den påtrængende oplevelse af dets storhed og kraft. For det antropologiske blik omfatter den også erkendelsen af menneskets enestående levedygtighed selv under ekstreme vilkår.

Gennem de sidste mange år har jeg arbejdet i det nordvestligste Grønland, i det højarktiske Thule, med feltarbejde på skiftende årstider (se fx Hastrup 2015). Som antropolog har mit fokus naturligt været på de 700-750 mennesker, der bor fast i regionen, og som i dag kalder sig Inughuit, men som indtil 1980'erne blev benævnt polareskimoer i den antropologiske litteratur (Gilberg 1984). Det var deres første kronikør, Knud Rasmussen, der gav dette navn til de 'nye mennesker', som han mødte på den litterære ekspedition til Nordvestgrønland (Rasmussen 1905; jf. Hastrup 2010).

FIGUR 2. En sammensat verden: Elementerne har hver deres 'tid'.

Uanset navnet lader disse menneskers liv og historie sig ikke adskille fra det landskab, de lever i og med. Hele deres livsgrundlag er andre naturlige arter, som trives i det flydende landskab af gletsjere, havis, isbjerge og andre isformationer – et landskab, som bogstavelig talt er svært at lokalisere. Der er også et fastere landskab, formet af bjerge, klipper og græsklædte dalstrøg, hvis tilgængelighed dog er snævert forbundet med isens tilstand. Isen er den dominerende infrastruktur, og samfundslivet er dybt præget af denne faktor, der enten tillader eller forhindrer rejser og fangst. I disse år er landskabet under hastig forandring, men indbyggerne i Thule tror stadig på en lokal fremtid trods umiskendelige spor af nye tider – smeltende is, sorte gletsjere, usikker fangst, havisens opbrud, indrykning af alskens videnskab og internationale politiske interesser.

I denne artikel fokuserer jeg på de arktiske vidder som en scene for geosociale relationer, der udfolder sig i mange temporaliteter og skalaer. Geosocialitet henviser til en sammenfiltrering af geologiske og sociale processer, der er særlig tydelig i Arktis, men som er aktuel alle steder, og som udfordrer enhver forestilling om en simpel årsags-virkningskæde mellem de to (Pálsson and Swanson 2016). Der er ingen synkronicitet mellem de mange processer, der i disse år synes at underminere det Arktis, vi kender, og som har været studeret intensivt ikke mindst af danske og nordiske forskere siden det nittende århundrede.

I det følgende er geosocialitet det overordnede analytiske perspektiv på det arktiske landskab; det vil blive udfoldet gennem tre trin med hver sit fokus, som alle har Thule i centrum. Første trin er en kort præsentation af klimahistorie og mennesker fra istiden til i dag; her er fokus på temporalitet. Andet trin består i punktnedslag i arktiske koloniseringsformer, hvor skalerbarhed er i fokus. Tredje trin er en diskussion af det antropocæne landskab, hvor temaet er prekaritet. Hvad disse tre begreber hver især bidrager med, vil blive vist undervejs. I en kort afsluttende bemærkning opfordres til nye former for reelt tværvideenskabelig forskning, som kan bidrage til en mere samlet forståelse af de kolossale udfordringer, ikke alene Thulebefolkningen, men hele verden står over for.

Temporalitet: Is og mennesker

Den højarktiske geosocialitets historie begyndte ved slutningen af den sidste istid, for ca. 12.000 år siden, i området omkring det nuværende Beringstræde. Her havde isen bundet vandet mellem de to kontinenter, så mennesker kunne vandre over fra Asien til Amerika, og (først) sydover på det nye kontinent, og siden – med yderligere tilbagetrækning af isen – langs den amerikanske nordkyst og efterhånden over til Grønland, hvor de første mennesker nåede frem for omkring 4.500 år siden (McGhee 1997; Schledermann og McCullough 2003). De første indvandrere forsvandt igen ligesom senere indvandningsbølger fra vest, der alle havde krydset over det smalle Smith Sund mellem Ellesmere Island i Canada og Thuleregionen i Nordvestgrønland, og som er blevet kaldt Porten til Grønland (Gulløv 2004).

De tidligste indvandrere efterlod sig spor i form af teltringe, flækker af stenredskaber med mere, der er blevet omhyggeligt bogført og analyseret af de mange arkæologer, som har arbejdet i regionen de sidste hundrede år – om ikke uafbrudt, naturligvis. Den seneste større indvandring fra Amerika til Grønland fandt sted omkring 1250; det var i den sidste del af den varme middelalder (ca. 850-1350). De folk, der kom, og hvis kultur siden blev døbt Thulekulturen, spredte sig gradvist over hele Grønland og blev forfædre til de nuværende grønlandere. Thulekulturen bragte hundslæder, umiakker ('konebåde') og kajaker med sig fra det vestligste Nordamerika, og med den kom også de velkendte sten- og tørvehuse, som holdt sig frem til midten af det tyvende århundrede og sine steder længere.

FIGUR 3. Husruin på sydvestkysten. Beboet indtil 1953.

FIGUR 4. Hvad bringer fremtiden? Denne kvinde boede som barn og ung i tørvehuset til venstre.

Det geologiske forhold, vi kalder istiden, var med andre ord en aktør i menneskers vandring og i skabelsen af ganske særlige samfund, som igen opfandt særlige teknologier, der kan spores over meget lange stræk. I Nordvestgrønland er denne geosociale kraft stadig markant til stede, omend nu under dramatisk nedsmeltning. Geologen Lauge Koch, der deltog i den 2. Thule-ekspedition i det nordlige Grønland (1916-18), beskrev, hvordan hele Nord- og Mellemeuropa, samt Canada og den nordlige del af USA havde været dækket af en sammenhængende ismasse, og »I Grønland er isen blevet liggende, man er endnu midt i istiden, og en rejse fra Sydgrønland imod nord er som at opleve istidens komme på ny« (Koch 1919 s. 565).

Istiden blev 'opfundet' i 1800-tallet og tilskrives den schweiziske naturforsker Louis Agassiz, som i 1837 foreslog, at de mange gletsjere, der fandtes på den nordlige halvkugle måtte være rester af en ismasse, som engang havde dækket den hele. Historien om, hvordan denne teori udviklede sig og gradvist blev anerkendt som en bedre forklaring også på de mange løsrevne kæmpesten i det nordeuropæiske landskab end den ellers dominerende diluvial-teori, der gik ud fra syndfloden som den formative kraft, er broget og interessant (se fx Rudwick 1969). Den større pointe i denne artikels sammenhæng er, at tider eller epoker går i ét med landskaber og må bekræftes af videnskaben for at blive autoriseret. Med den accelererende nedsmeltning af det arktiske landskab har videnskaben fået travlt.

FIGUR 5. Sælfangere på isen. Fangst med hundeslæde er stadig afgørende for samfundslivet.

I Thule-regionen, ved det smalle Smith Sund mellem Canada og Grønland, blev nogle af de mennesker, der kom over strædet i slutningen af den varme middelalder (ca. 800-1250), og som stadig var i Nordvestgrønland, afsnøret fra resten af Grønland, da den lille istid (ca. 1350-1800) gradvist fik magt over rejsevejene. Tilbage stod en lille flok i Thule uden kontakt med andre mennesker i måske 250 år. Så længe varede det, at de angiveligt havde glemt både deres eget ophav og enhver viden om andre mennesker, da John Ross fandt dem i 1818 – som den første kaptajn, der (siden Baffin i 1616) kunne få sit skib over Melvillebugten, efter at havisen var begyndt at give sig. Ross beskriver, hvordan de fangere, han mødte ud af en større gruppe, troede deres egen lille flok alene i universet (Ross 1819 s. 123-24). De blev hurtigt klogere, da flere skibe snart fulgte efter, og de fik adgang til tømmer, pletter og pander, og efterhånden geværer – det sidste ofte som tak for hjælpen med at navigere i det ulæselige terræn. Da de første gang blev talt op af Elisha Kent Kane, som tilbragte to år i regionen i 1850'erne, var der ca. 140 mennesker (Kane 1856, II: 211); på det tidspunkt anså de angiveligt sig selv for dødsdømte. Det skulle

blive endnu værre få år senere, da der kun var ca. 100 tilbage ifølge Isaac I. Hayes (1866 s. 386). Bagsiden af den nye verden, der trængte sig ind på dem, var nye smittekilder og epidemier, som toldede heftigt i befolkningen (Hastrup 2018a). Historien illustrerer, hvordan isens tider mærker mennesker og forhindrer eller muliggør rejser og møder, som altid vil præge samfundet, men aldrig alene determinere dets udvikling; med nye tider opstår både nye muligheder og nye farer. Med de nye rejsende begyndte begge parter naturligvis også at blande viden, og tænkningen skiftede spor.

Forestillingen om lokal viden som et kontrapunkt til universel viden holder ikke, så snart mennesker mødes, og det gør de jo, når de får chancen. At ville beskytte 'lokal viden', som det længe var god latin i antropologien, betyder, at man mister den langt vigtigere pointe, at al viden er bevægelig, og at den »viden, som gør en forskel i forandring af verden, er den viden, som rejser og mobiliserer, og som flytter og skaber nye historiske kræfter og agenter på sin vej« (Tsing 2005 s. 8). Viden skal respekteres, men ikke afsnøres; det gælder også videnskabelig viden.

FIGUR 6. Bæredygtig narhvalfangst: Kajakken er nødvendig.

Videnskaben selv er geosocial på den måde, at dens terræn ændrer sig – ikke kun pga. klodens geologiske udvikling, men også i og med at samfundets dynamik ændrer sig. Tid og viden går dog aldrig helt i takt. Istiden kunne ikke ‘vides’ før 10.000 år ‘after the fact’, men tiden er måske kommet til, at videnskaben tager en ny form for temporalt ansvar (Fitz-Henry 2017). Den sorte is, man ser i dag, skyldes menneskers omgang med og forbrug af andre af naturens ressourcer også i isfri regioner. Geosocialitet er ikke kun et lokalt forhold, men i høj grad også et globalt. Mere præcist betyder det fx, at vi skal påpege den temporale forskel, der er mellem den lange geologiske periode, der skabte kulreserverne, og den ekstremt korte periode med forbrug og afbrænding af det meste. Det påhviler os, der faktisk ved, hvordan tid og naturressourcer hænger sammen over mange og lange tider, at påtale nutidens kortsigtede og skævvredne geøkonomi.

Samtidig kan vi tage ved lære af de mennesker i Arktis, som ikke giver op, selvom deres vidunderlige, vilde landskab udfordrer velkendte praksisser. Med tiden kan billedet vende; folk i Thule ved alt for godt, at gode og dårlige tider veksler, og at én tids nedsmeltning kan betyde en anden tids vækst.

Skalerbarhed: Ruiner og politik

I Arktis er vilkåret i dag, at isen smelter, og fangstdyrene flytter sig og bliver mere utilgængelige, blandt andet fordi havisen, der ellers altid har været landevejen mellem bosættelser og fangstpladser, indskrænkes. De mennesker, der har levet med isen, er i meget bogstavelig forstand ved at tabe terræn. Det er ikke kun naturlig afsmeltning, der gør det, men også nye rejsendes fornemmelse af adkomst til et landskab, der er mere eller mindre tomt. De nye rejsende er ikke kun

vildmarksturister og filmhold, der vil se det arktiske landskab, før det forsvinder; det er også forskere, der vrirler ind for at måle og veje landskabets elementer, og for eventuelt at finde nye metaller eller andre ukendte kilder til rigdom. De lokale følger med – ikke alene i praksis som tolke, slædekørere eller motorbådsejere, uden hvilke de nytilkomne ville være ilde stedt – men også som ivrige modtagere af ny viden om regionens ressourcer, der kan afbøde den truende nedgang i fangsten og tilbyde nye indtægtskilder – som (måske) kan komme lokalbefolkningen til gode.

Den arktiske region har siden det sekstende århundrede været udsat for en (europæisk) udvinding af naturressourcer. Det har drejet sig om hvalfangst og minedrift, og om udvinding af andre råstoffer med kommerciel værdi på det givne tidspunkt (se fx Avango et al. 2014). I de grønlandske farvande drejede det sig især om hvaler i perioden fra det syttende til det tyvende århundrede, men også ræveskind, edderfugledun og andre jagtbaserede materialer. I middelalderen var handlen på lokale hænder, når det gjaldt f.eks. hvalrostand, som blandt andet blev høstet i Diskobugten – men også længere nordpå, indtil rejsevejen over Melvillebugten lukkede. Hver epoke sætter sin egen ramme om en geøkonomi, der kan gøre livet

mere eller mindre svært. I vore dage er det ikke mindst (mulige) olie- og gasforekomster, der definerer de store staters arktiske interesser og fylder landskabet med uendelige rørledninger – uden småligt hensyn til mennesker og det vildt, de er afhængige af (Nuttall 2010). Dertil kommer udvindingen af tjæresand, som efterlader et allerede sårbart landskab i ruiner. Det står ikke så slemt til i Grønland som andre steder, blandt andet fordi landet har været beskyttet af den massive iskappe. Det kan ændre sig; der er en international interesse af store dimensioner.

Ud over naturressourcer og spørgsmålet om, hvem der ejer dem, er der et spørgsmål af en anden art på spil, nemlig spørgsmålet om skala, som det er værd at opholde sig ved, hvis vi for alvor skal forstå de arktiske vilkår. Hvis den gældende geøkonomi er kortsigtet, så gælder det også den forestilling om skalerbarhed, den er vokset op omkring, og som både de koloniale plantager og det nittende århundredes industrier blev grundlagt på. Det var en forestilling om, at alt kunne opskaleres, flyttes og give profit, hvis blot jord og arbejdskraft var billig. Den gamle Fords (mislykkede) forsøg på at overføre sin samlebands-idé fra bilindustrien i Detroit til plantagedrift i Amazonas er et markant eksempel på, at ikke alle sociale processer og

FIGUR 7. Filmhold i aktion. Fangerne leger med i et helt utroværdigt scenarie mod betaling.

landskaber er skalerbare (Grandin 2013). En tilsyneladende effektiv ensartethed af afgrøder kan rumme kimen til sin egen ruin, som det skulle vise sig, da både naturen og den lokale arbejdskraft nægtede at følge den implicitte taylorismes planmæssige produktion. Det er en vigtig opgave for videnskaben, herunder antropologien, at analysere den faktiske ikke-skalerbarhed af de af landskabernes elementer, som sjældent overlever konformitet (jf. Tsing 2015).

I Thule er der et eksempel på dette i det landskab, hvor den amerikanske militærbase blev etableret i begyndelsen af 1950'erne for at bidrage til forsvaret af den frie verden under den kolde krig (Hastrup 2015 s. 398ff). Basen blev anlagt i midten af hele det fangstområde, hvor der i 1950'erne boede omkring 400 inughuit langs den ca. 1000 km lange kyststrækning, der udgjorde deres fangstområde. I forhold til den militære invasion var de nærmest usynlige; personalet voksede hurtigt til ca. 6.000, og så til ca. 10.000 mand på højdepunktet af basens liv. De kom med mægtige fly og byggede huse, hangarer og et hospital. I tilgift begyndte man i 1959 at anlægge en veritabel by under indlandsisen længere væk fra kysten, som skulle drives ved atomkraft. Den blev opgivet efter nogle år, fordi isen slog igen; man havde nemlig overset, eller vidste ikke, at indlandsisen var en flydende masse, altid på vej mod havet. Det kunne have haft fatale følger (Hastrup 2019). Geopolitik, som vi er vant til at høre om, som om den udelukkende er politiske talebobler og militære strategier, står ikke over landskabet, men er en del af et geosocialt terræn, hvor geos – her isen – svarer igen på uvidenheden om de mange temporaliteter, det arktiske landskab indeholder. I dette tilfælde truede en næsten imperial strategi med at ruinere et levende landskab (jf. Stoler 2008).

Forestillingen om, at de 400 inughuit havde plads nok, indebar et sammenstød mellem skalaer, ikke kun som mængder, men også som strækninger og jagtmuligheder og ikke mindst livs- og vidensformer. For at være levedygtigt måtte det lille samfund have uindskrænket mobilitet over hele kysten – hvor hvalrosser, narhvaler, isbjørne, rendyr osv. havde hver deres plads og hver deres sæson. Det handler ikke kun om mængder – fx om 400 eller 10.000 mennesker – det handler om særlige forhold til et landskab, som altid er en midlertidig mødeplads for et utal af tider, processer og potentialer, der ikke er skalerbare. De er altid delvist ukendte og uigentagelige. Det er øjeblikket, der afgør, om man har fangststykket med sig eller det modsatte. I Nordvestgrønland måtte fangsten spredes langs hele kysten, og den mægtige forstyrrelse i

FIGUR 8. Fangststativ i Qaanaaq: Viser en verden af ikke-skalerbare elementer.

midten af det hele, som basen forårsagede, ødelagde integriteten af inughuits jagtområde. De to verdener kunne ikke være i samme billede.

Anna Tsing har gjort 'skalerbarhed' til genstand for en antropologisk diskussion, som peger ind i den overordnede diskussion af geosocialitet. Hendes udgangspunkt er den koloniale enkeltafgrødeplantage, men hun bruger også begrebet til mere generelt at beskrive de »økologiske simplificeringer, som transformerer levende ting til ressourcer ... Plantager er økologier, der er skabt til produktionen af det samme« (Tsing 2016 s. 4). Historien har vist, at dette ikke holder, fordi man ikke kan reducere verden til elementer, som kan flyttes og opskales uendeligt uden konsekvenser for enkeltdele, som Ford og mange andre forestillede sig. Det har vi for nylig set et eksempel på i de norske laksefarme, der brød sammen under den dominerende enkeltafgrøde-filosofi – uagtet graden af mikrobiologisk tilsætning.

Hvis plantager opstod som en form for 'technoscience', så gælder det måske også for den hvalfangst, der blev drevet ud fra Svalbard af baskere og hollændere, siden også af tyske, engelske og skotske kompagnier fra det sekstende til det nittende århundrede (Avango et al. 2014). Der var tale om rovdrift og nærudryddelse af flere arter for at tilfredsstille den europæiske interesse for hvalolie og i et vist omfang hvalbarder. Forfølgelsen af en enkeltafgrøde ledte til en økologisk omkalfatring af Nordatlanten – hvor der kom til at 'mangle' titusindvis af hvaler til de årligt fire

FIGUR 9. Rester af det gamle Thule: Kirkegården og handelshuset (yderst til venstre) med det emblematiske Thulefjeld i baggrunden.

millioner tons af plankton – til stor glæde for havfugle, fisk og sæler. Habitatet ændrede sig markant. Samtidig tog det omkring 150 år, før vegetationen omkring nogle af de gamle hvalstationer var genetableret. I det arktiske terræn er langsomhed ikke til at spøge med. Forskellige arter og livsformer er ikke skalerbare og udvikler sig – eller regenererer – over vidt forskellige tidsspænd.

Det skalerbare design ekskluderer hensynet til biologisk og kulturel diversitet, og det overser de transformative relationer, som kan forandre helheden, efterhånden som nye elementer tilføjes – fx nye teknologier (Tsing 2012 s. 507). Man kunne tilføje endnu et eksempel fra Thule-regionen, som er under opsejling med det nye Dundas Ilmenit Projekt (2019), som skal udvinde titanium af det sorte sand, der findes på de

FIGUR 10. Søkongefangst på Salve Ø nær Savissivik. Ca. 30 millioner par yngler i regionen.

hævede strandvolde omkring den nu nedlagte bygd Moriusaq, ca. 80 km i fugleflugt fra Qaanaaq – og ikke langt fra Thule-basen. Det fortjener at nævnes, hvordan Moriusaq overhovedet blev til som bygd: Den lå så tæt på basen, at man nemt kunne komme til lossepladsen derovre og tilegne sig vidunderlige ting, der i andres øjne var skrot. Fangerne var begejstrede for denne nye fangstkilde og flyttede så tæt på som muligt. Kilderne indtørrede, men nu er der måske en ny mulighed – en ny indtægtskilde, som sandsynligvis vil kunne holde i mindst 10 år, men hvis langsigtede indvirkning på landskabet og fangsten man ikke kender.

I ilmenit-projektet er ressourcen estimeret til at omfatte 101 millioner ton med en årlig udvinding af 440.000 ton af det eftertragtede ilmenit-koncentrat. Angiveligt vil der være 270 arbejdspladser i anlægsfasen og ca. 175, når minen er i drift. »Grønlandske ansatte vil have fortrinsret, når evner og erfaring tillader det«. Når det hele er udvundet, vil der ske en genopretning af stranden, men hvad med den lokale økonomi? Fangerne spekulerer allerede nu på, hvordan projektet vil påvirke den nye bestand af hvalrosser, der findes i bugten, og hvad 'genopretning' egentlig betyder.

Om ikke plantager i streng forstand, så har storskalaprojekter som råstofudvinding og kommerciel hvalfangst gennem lang tid vist, at det arktiske landskab sjældent kan finde tilbage til tidligere økologier, når plantageejerne opgiver eller er færdige. Det får mig til sammen med Tsing at sige, at »vi behøver en ikke-skalerbarhedsteori, der er opmærksom på den voksende mængde af ruiner, som forestillingen om skalerbarhed efterlader« (Tsing 2012 s. 506). Et efterladt landskab bliver aldrig uberørt igen. Geosocialitet går begge veje.

FIGUR 11. Fangstlejr ved Nordvandet, forår. Der spejdes efter store havpattedyr.

Det er meget tydeligt også i ruinerne i landskabet fra tidligere tider, hvis vi ser det i øjenhøjde med de fangere, som berejser det hele. I større skala fremgår det af de massive ændringer i havisen, som påvirker hele det økologiske system, der har formet livet, som det har udspillet sig i det højarktiske Thule. Her spiller Nordvandet, et åbent-vands polynia – eller en såkaldt arktisk oase – en afgørende rolle. Nordvandet har gjort det muligt for havpattedyrene at ånde og leve under ekstreme kuldeforhold – og dermed også fangerbefolkningen (Hastrup et al. 2018b). Fangerne har sammen med canadiske kolleger på den anden side af Smith Sund og med Inuit Circumpolar Council (ICC) foreslået en Nordvands-kommission, som skal bremse degraderingen af dette enestående levested for mangfoldige arter og give de lokale fangere retten til at afgøre, hvordan det skal udnyttes. Det kan ses som et forsøg på at genvinde tabt terræn, der kan sikre plads til et samfundsliv, som er i dyb krise og uden nye muligheder lige nu. Nordvands-kommissionen er en vigtig gestus, men den kan ikke bremse den udvikling, som alle kan se, og som skyldes en global udvikling, der udfolder sig i en helt anden skala og ikke standses af en erklæring om Nordvandets integritet.

Prekaritet: Planetære processer

Hvis noget er prekært, betyder det, at det er sårbart. Det gælder både Nordvandet og livet i Thule. Det betyder ikke nødvendigvis, at dette liv bliver ringere eller mindre værdigt, men når naturen bliver mere skrøbelig, må måden at handle på ændre sig. Der kan opstå en mellemtid, hvor livet er særlig sårbart. Den form for prekaritet er et grundvilkår for vor tid, hvor tilliden til modernisme og fremskridt har lidt skibbrud, og hvor verden står uden en form for samlet retningsanvisning. Det indebærer en ny grad af ubestemmelighed og en mere eklektisk tilgang til fremtidens muligheder. Det er af stor betydning at se ubestemmeligheden som en mulig produktiv faktor i nutidens verden og som grundlag for en overlevelsesstrategi, siger Tsing:

Prekaritet er en tilstand af sårbarhed i forhold til andre. Uforudsigelige møder kan forandre os; vi er ikke i kontrol, ikke engang over os selv ... Vi kan ikke regne med status quo; alt er i flux, selv vores overlevelsessevne. En prekær verden er verden uden teleologi (Tsing 2015 s. 209).

Prekariteten i vore dage rammer efterhånden os alle. Den antropocæne æra, hvor mennesket selv er en

FIGUR 12. En
prekær verden:
Savissivik, som
gradvist fraflyttes.

geologisk kraft, har afløst den holocæne, som stort set har omfattet den sidste post-glaciale periode. Selv i det yderste Nord er istiden ved at forsvinde – og fremtiden synes mere og mere fremmed. Antropologien er særlig optaget af antropocæen som den epoke, hvor mennesket ikke alene fik geologisk indflydelse og dermed magt til at ødelægge andre arters levesteder, men også den periode, hvor en mulighed for at skabe nye levesteder åbner sig; som Donna Haraway siger det, så er det vores opgave nu at gøre antropocæen så kort så mulig (Haraway 2015).

Vi skal ikke kun vise, hvordan andre arter lider under menneskehedens regimente, men også, hvordan denne forkætrede menneskeart måske kan bidrage til at afmontere det antropocæne ved igen at give plads til andre arter, der lurker på at komme tilbage. Måske lidt paradoksalt kan et tilbageblik på tidligere tiders megafauna, som i store træk er blevet marginaliseret eller udryddet af *homo sapiens*, lære os noget om mulighederne for 'rewilding'. Det palæo-økologiske perspektiv på den lange og rige landskabshistorie viser betydningen af biodiversitet både for planter og dyr, og det viser, at det er muligt at genopbygge større populationer også af store arter, hvis man sætter ind på det (Svenning 2017). Ved at se tilbage på tidligere klimatiske betingelser for visse arters liv kan man få en dybere forståelse for de muligheder, vi har for at modvirke den ilde omtalte antropocæen.

Livet i Arktis er et lærerigt eksempel; her har mennesker overlevet gennem årtusinder på en måde, som faktisk bekræfter fornemmelsen af, at man ved at anerkende prekaritet som et grundvilkår og samlivet med andre arter som en betingelse for overlevelse kan komme langt. Der har altid været meget få mennesker i regionen i forhold til andre regioner, og om noget har de lært at leve uden teleologi. Det arktiske landskab er af sådanne vidder, at vi må opleve det i hele billeder, som komprimerer uendelighed til intensitet – i mange mulige skalaer. Det langsomme åndedrag af årstider og geologiske forandringer afbrydes indimellem af pludselige storme, som vælter isen rundt og tvinger folk til at tænke sig selv ind i helheden.

Omvendt er det (tilsyneladende) altid igangværende arktiske (politiske) kapløb om ressourcer, om økonomisk vinding og politisk magt styret af en teknokratisk vision om mere udvinding og mere magt – alt det, der vil bremse den nødvendige afmontering af det antropocæne, som ville kunne give mere plads til andre arter. Tilsvarende er forsøg på at omsætte arternes betydning for hinanden og helheden ved hjælp af modeller som 'økosystem-servicer' mm. et risikabelt redskab i fremtidssikringen af kloden, fordi mangfoldigheden af biologiske arter (hvad enten det er dyr, planter eller mikrober) her bliver målt på en og samme 'monistiske' skala. Det er en ontologisk udglatning ('flattening'; Fitz-Henry 2017: 5), som har

meget lidt at tilbyde den tilbagerulning af det antropocæne, som Haraway efterlyser. I stedet for at bekæmpe prekaritet kunne vi, som Tsing foreslår det, opspore det, tænke med det og sætte mangfoldigheden i centrum for den fremtid, vi ser for os.

En vej til dette kunne være at arbejde med ideen om landskabet som en provokation (Massey 2006). Massey foreslår dette blik for at minde os om, at landskaber altid er under udvikling, og at de derfor trods de menneskeskabte skel mellem tid og rum, natur og historie. I denne tankegang er et 'sted' altid en proces snarere end et fast holdepunkt. Enhver topografi består af mange tider, mange begivenheder og mange materialer. Det er særdeles tydeligt, når vi taler om det højarktiske landskab, der er uendeligt sammensat, og som også rummer næsten usynlige ruiner af kolonial tænkning (jf. Gordillo 2013).

Selve landskabet er materialitet i den forstand, som Jane Bennett foreslår, nemlig som »lige så meget kraft som entitet, lige så meget energi som materie, lige så meget intensitet som udstrækning« (Bennett 2010 s.

20). Dette landskab er ikke, er aldrig, noget, mennesker selv har skabt – men noget de selv har forstået på en særlig måde. Det har sommetider skævvredet opfattelsen af naturen, som noget 'andet' end livet. Det er umuligt at finde en ren natur selv i det uendelige Arktis, hvor mennesket har sat sine spor i mange skalaer over lange tider. Tilsvarende er det efterhånden svært at se sig selv som 'bare et menneske', efterhånden som alskens tænkelige spiser, mikrober, molekyler og ikke-menneskelige faktorer, der trænger ind i selvet gennem porøse overflader, underminerer tidligere tiders opfattelse af menneskets organiske integritet. Som Bennett håbefuldt siger det, kan dette måske lede frem til en ny og udvidet interesse for 'én selv', som kan omfatte andre arter, andre mennesker, andre elementer og materialer (Bennett 2010 s. 116). At anerkende prekaritet som et grundvilkår for livet i antropocænen er også at anerkende, at end ikke kulturen er vores egen frembringelse – den er dybt påvirket af biologiske, geologiske og klimatiske kræfter (Bennett 2010 s. 115).

FIGUR 13. Landskabets materialitet: Qeqertat.

Det har længe været sådan i Arktis, at menneskers selvforståelse var forankret i en dyb respekt for andre arter, for landskabet og for hele den ufattelige natur, der omgav dem – og både truede og berigede deres liv. Det liv var altid, og er til en vis grad stadig, prekært. Prekaritet er, som jeg ovenfor citerede Tsing for, en tilstand af sårbarhed, men også en anerkendelse af et liv uden teleologi. Her kan vi tilføje, at selvom tidens uplanlagte natur kan være skræmmende, så kan det at tænke gennem prekaritet vise, at ubestemmelighed også gør liv muligt (Tsing 2015 s. 209). Det viser det arktiske landskab med al ønskelig tydelighed.

Afslutning: Skønhedens terræn

I denne artikel har jeg ønsket at vise, hvordan begrebet geosocialitet kan indfange forhold både af skiftende skala og af forskellig temporalitet. Det er et begreb, som i hvert fald midlertidigt kan stille skarpt på sammenfiltringen af planetære processer, mineralske materialer, enkeltarters historie, menneskers viden – og deres gensidige påvirkning. Det tvinger os til at se, at forskellen mellem liv og ikke-liv er under opbrud. Om noget kan de arktiske vidder, som på én gang er mægtige og sårbare, vise os sammenhængen mellem landskaber og menneskets muligheder.

Det inviterer til en ny form for samarbejde mellem videnskaber, der alt for længe har stået i hver sit ringhjørne, fordi skalaerne ikke passede sammen. Netop derfor er videnskaber, der arbejder med anthropos, bios eller geos, nødt til at arbejde på tværs, så vi kan få hold på multiskalære processer og finde de steder, hvor de samvirker og trækker af sted med klodens historie – uden at vi ser det, når vi blot ser hver for sig. Antropologiens opgave er i denne sammenhæng at se på menneskets placering i og samliv med deres specifikke landskab og at fremme en viden om de elementer, der ikke 'går op'. De arktiske vidder synliggør den gensidige afhængighed mellem naturens og menneskets videnskaber; i Nordvestgrønland er det særlig tydeligt. Menneskene fylder meget lidt i det evigt overraskende arktiske landskab, men netop derfor kan de vise os en mulighed for at bevare refugier for liv, hinsides traditionel (plantage-)tænkning (jf. Tsing 2017 s. 62).

Stillet overfor de massive udfordringer i Arktis og andre steder er det klart, at alle videnskaber må bidrage til genopretningen af en global levedygtighed; det fordrer, at vi tager både geosocialiteten og det antropocæne vilkår alvorligt og arbejder sammen om nutidens udfordringer. Selvom natur- og kulturvidenskaber tilsyneladende er voldsomt forskellige, så arbej-

FIGUR 14. Narhval-optræk: Et liv uden teleologi.

FIGUR 15. Fodbold på isen: Livet går videre i Arktis.

der alle med usamtidigheder i verden, og alle er afhængige af et (menneskeligt) argument for deres viden. Mængden af skalaer i den videnskabelige viden er endeløs, men enhver analyse må sætte sin ramme – som er den, der gør det muligt at ‘se’ noget som helst skarpt.

Forskningens skønhed, som er den implicite drivkraft i denne artikel, ligger ikke kun i de arktiske vidders iboende natur, men også i forskerens mulighed for selv at fokusere sin linse, for at indhente viden fra andre videnskaber, og, når det gælder antropologien, ikke mindst for at deltage i det liv, der åbenbarer sig for forskerens øjne under feltarbejdet – i det omfang, det er muligt. Deltagelsen findes også i stunder uden ord, fx i intense oplevelser af at være sammen i landskabet, selv når en fanger er allermost koncentreret om det bytte, han har for øje. Antropologen kan ikke undgå at leve med i øjeblikkets intensitet. På baggrund af erfaringen med den levende viden har man som forsker siden en analytisk frihed til at zoome ind og ud, at springe mellem det skalerbare og det ikke-skalerbare, mellem begreber og synsvinkler, mellem bjergmasser og søkonger, mellem før og nu. Det er et stort privilegium at fremlægge sin viden på en så levende baggrund.

Note

Alle de bragte billeder er forfatterens egne. Hensigten er at vise elementer af det faktiske liv i det højarktiske Nordvestgrønland – og dermed supplere en tekst, der er mere abstrakt og diskuterende.

Litteratur

- Avango, Dag, Louwrens Hacquebord & Urna Wråkberg 2014: »Industrial extraction of Arctic natural resources since sixteenth century: Technoscience and geoeconomics in the history of northern whaling and mining«, i: *Journal of Historical Geography* 44 s. 15-30.
- Bennett, Jane 2010: *Vibrant Matter. A political Ecology of Things*. Durham: Duke University Press.
- Dundas Ilmenit Projekt 2019. 5 marts 2019: <https://www.titanium.gl> > company-research > Projektbeskrivelse - dansk[4]
- Fitz-Henry, Erin 2017: »Multiple Temporalities and the Nonhuman Other«, i: *Environmental Humanities*, vol. 9(1), s. 1-17.
- Gilberg, Rolf 1984: »Polar Eskimo«, i: W. Sturtevant (ed.): *Handbook of the North American Indians*, vol. 5: *The Arctic*. Washington: The Smithsonian Institution, s. 577-594.
- Gordillo, Gaston R. 2013: »The Void: Invisible Ruins on the Edges of Empire«, i: Ann Laura Stoler (ed.): *Imperial Debris. On Ruins and Ruination*. Durham & London: Duke University Press, s. 227-251.

- Grandin, Greg 2013: »Empire's Ruins. Detroit to the Amazon«, i: Ann Laura Stoler (ed.): *Imperial Debris. On Ruins and Ruination*. Durham & London: Duke University Press, s. 115-128.
- Gulløv, Hans C. (ed.) 2004: *Grønlands Forhistorie*. København: Gyldendal
- Haraway, Donna 2015: »Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulicene: Making Kin«, i: *Environmental Humanities*, 6, s. 159-165.
- Hastrup, Kirsten 2010: *Vinterens hjerte. Knud Rasmussen og hans tid*. København: Gad.
- Hastrup, Kirsten 2015: *Thule på tidens rand*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Hastrup, Kirsten 2017: »The Viability of a High Arctic Hunting Community: A Historical Perspective«, i: Marc Brightman & Jerome Lewis (eds.): *The Anthropology of Sustainability. Beyond Development and Progress*. New York: Palgrave Macmillan, s. 145-164.
- Hastrup, Kirsten 2018a: »The Historicity of Health. Environmental Hazards and Epidemics in Northwest Greenland«, i: *Journal of Cross-Cultural Research*. <https://doi.org/10.1177/1069397118806823> (e-version ahead of print).
- Hastrup, Kirsten, Bjarne Grønnow & Anders Mosbech 2018b: »Introducing the North Water: Histories of exploration, ice dynamics, living resources, and human settlement in the Thule Region«, i: *Ambio. Journal of the Human Environment*, vol. 4, Supplement 2, s. 162-174. <https://doi.org/10.1007/s13280-018-1030-2>
- Hastrup, Kirsten 2019: »A community on the Brink of Extinction. Ecological Crises and Ruined Landscapes in Northwest Greenland«, i: Astrid B. Stensrud & Thomas H. Erikson (eds.): *Climate, Capitalism and Communities: An Anthropology of Environmental Overheating*. London: Pluto Press, s. 41-96.
- Hayes, Isaac I. 1866: *The Open Polar Sea. A Narrative of a Voyage of Discovery towards the North Pole, in the Schooner »United States«*. London: Sampson Low, Son & Marston.
- Kane, Elisha K. 1856: *Arctic Explorations. The Second Grinnell Expedition in Search of Sir John Franklin, 1853-55*, vol I & II. Philadelphia: Childs & Peterson.
- Koch, Lauge 1919: »Geologiske Iagttagelser«, i: Knud Rasmussen: *Grønland langs Polhavet*. København: Gyldendal, s. 553-576.
- Massey, Doreen 2006: »Landscape as a Provocation. Reflections on Moving Mountains«, i: *Journal of Material Culture*, vol. 11(172), s. 33-48.
- McGhee, Robert 1997: *Ancient People of the Arctic*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Nuttall, Mark 2010: *Pipeline Dreams. People, Environment, and the Arctic Energy Frontier*. København: IWGIA – Document 126.
- Pálsson, Gísli & Heather Swanson 2016: »Down to Earth. Geosocialities and Geopolitics«, i: *Environmental Humanities* 8:2. DOI 10.1215/22011919-3664202.
- Rasmussen, Knud 1905: *Nye Mennesker*. København: Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag.
- Ross, John 1819: *Voyage of Discovery, made under the orders of Admiralty, in his Majesty's ships Isabelle and Alexander, for the Purpose of Exploring Baffin's Bay, and inquiring into the probability of a North-West Passage*. London: John Murray, Albemarle-Street.
- Rudwick, M.J.S. 1969: Essay-Review: »The Glacial Theory«, i: *History of Science*, vol. 8 (1), s. 136-157.
- Schledermann, Peter & Karen M. McCullough 2003: *Late Thule Culture Developments on the Central East Coast of Ellesmere Island*. Copenhagen: The National Museum of Denmark (SILA).
- Stoler, Ann Laura 2008: »Imperial Debris: Reflections on Ruins and Ruination«, i: *Cultural Anthropology* 23 (2), s. 191-219.
- Svenning, Jens-Christian 2017: »Future Megafaunas: A Historical Perspective on the Potential for a Wilder Anthropocene«, i: Anna Tsing, Heather Swanson, Elaine Gan & Nils Bubandt (eds.): *Arts of Living on a Damaged Planet*. Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 87-86.
- Tsing, Anna L. 2005: *Friction. An Ethnography of Global Connection*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Tsing, Anna L. 2012: »On Nonscalability. The Living World is Not Amenable to Precision-Nested Scales«, i: *Common Knowledge* 18: 3. DOI 10.1215/0961754X-1630424.
- Tsing, Anna L. 2015: *The Mushroom at the End of the World. On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Tsing, Anna L. 2016: »Earth stalked by Man«, i: *Cambridge Journal of Anthropology*, Vol. 34, No. 1, 2016, s. 2-16.
- Tsing, Anna L. 2017: »A threat to Holocene Resurgence is a Threat to Liveability«, i: Marc Brightman & Jerome Lewis (eds.): *The Anthropology of Sustainability. Beyond Development and Progress*. New York: Palgrave Macmillan, s. 51-65.